

تحلیلی بر سطح بندی شهر نایین از نظر شاخص های توسعه یافتگی

مهدی مومنی

دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، m-momeni@iaun.ac.ir

الهه صابر

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۸/۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۹/۲۰

چکیده

کاهش نابرابری در بهره مندی از منابع، دست آوردها و امکانات جامعه، یکی از مهم ترین معیارهای اساسی توسعه به شمار می رود. مفهوم توسعه علاوه بر رشد در همه جهات، توزیع متعادل را نیز در بر می گیرد. هدف این مقاله اندازه گیری و ارزشیابی شاخص های پایداری در شهر نایین است. نوع تحقیق کاربردی است. در این نوشتار از تکنیک های آماری، شاخص امتیاز استاندارد، تحلیل عاملی و دیگر تکنیک های آماری، استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش، بیانگر آن است که جمعیت و شاخص های توسعه به طور متوازن در مناطق توزیع نشده است و منطقه ۵ از لحاظ شاخص های توسعه از دیگر مناطق توسعه یافته تر است.

واژگان کلیدی: شاخصهای توسعه یافتگی - توزیع نامتعادل - شاخص امتیاز استاندارد شده - تحلیل عاملی

مقدمه

شهر پدیده ای جغرافیایی است که در بستر طبیعت طی زمان شکل می گیرد از این رو شهرها می بایست در درجه نخست پایداری و بقای انسانهای ساکن در آن را تضمین کند. لذا لازم است با ارزیابی صحیح تجارب کسب شده از نسل های پیشین و با توجه به تفکر شهر سازی حاکم از منابع حیاتی و امکانات موجود در محیط استفاده مناسب کرده با هدف ایجاد تعادل در محیط زیست و دستیابی به توسعه ای جامع و پایدار به ساماندهی شهر در یک قالب ساختار مناسب بپردازیم.

عرصه شهر سازی و معماری عوامل و موضوع های فراوانی را با خود به همراه دارد و بی تردید رسیدن به اهداف عملیاتی و نتیجه بخش جز با شناخت دقیق و صحیح، برنامه ریزی مداوم و آگاهانه و تصمیم گیری خردمندانه و آینده نگری نخواهد بود و در این مسیر آگاهی علمی و دانش روز و توجه به توسعه پایدار راهبردی برای مدیران در جهت رفع مشکلات و ارائه برنامه ریزی های هوشمندانه خواهد بود.

تحولات نوین شهر سازی در عصر حاضر که حاصل نگرش وسیع و تدابیر همه جانبه در این زمینه است از یک طرف و از جانب دیگر اندیشه توسعه پایدار که پدیده حاصل از شناخت ناپایداری های توسعه بخصوص در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه است موضوع شهرهای پایدار را به مسئله قابل تعمق تبدیل کرده است. (برایان، ۱۳۷۲: ۳۰).

بیان مسئله

از مهمترین ویژگیهای عصر حاضر شهر نشینی سریع - افزایش جمعیت شهرها و به تبع آن توسعه بی رویه شهرها می باشد در ایران نیز در نیم قرن گذشته در نتیجه رشد سریع جمعیت - افزایش تعداد شهرها - گسترش شتابان شهر نشینی - رشد و توسعه شهرهای قدیم و جدید - ایجاد نوشهرها و دگرگونی در ساختار سلسله مراتبی شهرها باعث تغییرات و دگرگونی های مثبت و منفی همه جانبه در شهرها شده است که گسترش ناموزون رادر همه جوانب فرهنگی - اجتماعی - زیست محیطی - اقتصادی به همراه داشته است و شهرها را دچار بدترین پیامدهای تمرکز نموده و آنها را به سوی ناپایداری همه سویه کشانده است.

در کشور ما طبق آمار سال ۱۳۸۵ بیش از ۷۰ درصد جمعیت در مناطق شهری ساکن بوده اند بنابراین لحاظ کردن اصل پایداری و توسعه پایدار در طرح ها و برنامه های توسعه شهری یک هدف مستمر است که نیل به آن برابری بین نسلی و درون نسلی و تعادل درون منطقه ای و بین منطقه ای را از نظر اجتماعی - اقتصادی - جغرافیایی - زیست محیطی و غیره تضمین می نماید. این اتفاق در ایران در یکی دو دهه است که روی داده و تمرکز جمعیت و فعالیت ها در شهر های ایران اولین نتیجه اش مسائل زیست محیطی بوده که به اشکال مختلف - آلودگی هوا - آب و خاک نمود پیدا کرده است. در بعد اجتماعی - اقتصادی نیز رشد سریع شهر نشینی به خصوص در شهر های بزرگ و مادر شهر ها باعث مسائلی نظیر توزیع نامتعادل نارسایی خدمات و امکانات تفاوت های فاحش در ارزش زمین و مسکن و شرایط زیستی آن و در نهایت اختلاف طبقاتی و جدایی گزینی اجتماعی و اقتصادی شده است. نمود این شرایط زیستی - اجتماعی - اقتصادی را می توان در ویژگیهای جمعیتی - درصد کاربریها و آمار مراکز و امکانات خدماتی در مناطق و حوزه های شهری دید.

آخرین راهبرد برای این مسائل ناشی از رشد و توسعه در سطح جهانی و منطقه ای و محلی طی دهه های گذشته ارائه راهبرد جدید توسعه پایدار می باشد که توسط سازمان ملل معرفی گردیده است در این رویکرد هر توسعه ای باید ضمن رفع نیازهای کنونی متضمن حق آیندگان برای تامین نیازهایشان نیز باشد. ویژگیهای این نوع توسعه در سطح شهر ها عبارتند از برابری بین نسل ها - برابری درون نسل ها - حفاظت از محیط زیست - استفاده حداقل از منابع غیر قابل تجدید - بقای اقتصادی و تنوع جامعه خود اتکا - رفاه فردی و رفع نیاز های اساسی افراد جامعه - دستیابی به یک محیط شهری مطلوب در ابعاد اجتماعی - اقتصادی - فرهنگی و کالبدی با توجه به منابع و امکانات محدود نیازمند استفاده بهینه و مناسب از تمام منابع اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور و خودداری از افراط و تفریط در بکارگیری و استفاده از منابع محدود و بعضا کمیاب است (شاخص های توسعه شهری ، ۱۳۷۰: ۱).

برنامه ریزی توسعه در جوامع مختلف علی رغم اهداف اقتصادی - فرهنگی - اجتماعی - کالبدی دارای یک هدف برتر و اساسی است و آن عدالت اجتماعی است جوامع بشری به راحتی می توانند کمبودها را تحمل نمایند ولی آنچه که برای هیچ جامعه ای قابل تحمل نیست تفاوت و تبعیض اجتماعی است از این رو توسعه نقاط محروم همواره بعنوان یک اصل اساسی در جهت تامین عدالت اجتماعی مورد نظر و توجه برنامه ریزان

است. با توجه به عوامل و عناصر متعدد در توسعه فرهنگی - اجتماعی - اقتصادی و کالبدی جوامع انسانی معنای محرومیت و یا برخورداری و پیشرفت در تمام ابعاد و وجود آن به ندرت می تواند در مورد یک نقطه صادق باشد به عبارت دیگر نمی توان نقطه ای یافت که در تمام ابعاد محروم و یا پیشرفته باشد بلکه محرومیت یا توسعه یافتگی یک نقطه نسبت به سایر نقاط بستگی به شاخص یا شاخص های خاصی دارد با تغییر این شاخص ها مزیت و برتری نقاط نیز تغییر می کند. بنابراین با توسعه شهر مطرح شدن اصل توسعه پایدار، توجه به اصل پایداری در توسعه یا مشخصه های ذکر شده در طرح ها و برنامه های توسعه شهری و کلیه ی ارکان شهر هر چه بیشتر مورد سوال قرار می گیرد. نکته ای که در امر توسعه اهمیت دارد تداوم توسعه است در بین علوم رسالت جغرافیا بیش از سایر رشته ها با اصول موضوعی نظیر توسعه پایدار مطابقت دارد و انجام دادن چنین تحقیقاتی با نشان دادن پیوند میان مسائل شهری و توسعه پایدار می تواند تحقق بالاترین سطح توسعه یعنی توسعه ملی را در دراز مدت عملی سازد و نابرابری درون شهری - بین شهری و منطقه ای را از بین ببرد شهرنشینان از جمله شهرهای کویری ایران است که بدلیل محدودیت های فراوان مشکلاتی دارد در این پژوهش سعی می شود تا شاخص هایی که به نحوی مرتبط با توسعه پایدار شهری در شهر نایین است مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در بیان مسئله خاطر نشان می گردد که در این پژوهش ارتباط مسائل و متغیرهایی که به نحوی مرتبط با توسعه پایدار در شهر نایین است مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

زمینه و تاریخچه مختصری از پژوهش

توسعه به معنای تغییر و تحول سابقه ای به قدرت عمر بشر دارد و دلیل آن ادعا تغییراتی است که در شکل و محتوای زندگی بشر پیوسته به وقوع می پیوندد و به بهبود اوضاع زندگی منتهی می شود لکن توسعه مبتنی بر برنامه ریزی آگاهانه جهت ترقی جامعه پدیده منحصر به فرد قرن ۲۰ است که از ۱۹۱۷ در شوروی آغاز گردید و در طول زمان بویژه بعد از جنگ جهانی با نگرشهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. (اذانی، ۱۳۸۱: ۳). مفهوم توسعه پایدار به کلی با مفهوم پایداری متفاوت است زیرا کلمه توسعه به وضوح اشاره به تغییر دارد. تغییر هدایت شونده و پیشرو می باشد در حقیقت آن چه باید پایدار بماند پروسه بهبود یک

بستر اجتماعی بوم شناختی است که انسانها به آن تعلق دارند. از به کار بردن واژه توسعه پایدار زمان چندی نمی گذرد اولین اجلاس جهانی در خصوص توسعه پایدار در سال ۱۹۷۲ در استکهلم با عنوان انسان و محیط برگزار گردید. مضامین این اجلاس برای شناخت بیشتر محیط کنترل آلودگی ها، آموزش و پرورش برای فراهم نمودن محیطی مناسب برای زندگی انسانها بود پس از آن در اواخر سال ۱۹۸۳ میلادی کمیسیون جهانی به ریاست خانم برانت لند از نروژ جهت بررسی مسائل زیست محیطی و توسعه جهانی تشکیل شد. این کمیسیون گزارش نهایی خود را در سال ۱۹۸۷ تحت عنوان آینده مشترک ما منتشر کرد و از آن پس واژه توسعه پایدار که بحث محوری این گزارش را تشکیل می داد مقبولیت و رواج گسترده ای یافت براساس گزارش برانت لند توسعه پایدار عبارتست از توسعه ای که نیازهای کنونی جهان را تامین کند بدون آنکه توانایی نسل های آتی را در برآوردن نیازهای خود به مخاطره افکند و این که توسعه پایدار در رابطه متقابل انسانها و طبیعت در سراسر جهان است در توسعه پایدار انسان مرکز توجه بوده و انسانها هماهنگ با طبیعت سزاوار حیاتی توام با سلامتی و زندگی مستمر هستند توسعه حقی است که باید به تساوی نسل های کنونی و آینده را زیر پوشش قرار دهد. دومین اجلاس در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو برزیل با عنوان محیط زیست و توسعه برگزار گردید در این اجلاس تاکید گردید که بقای توسعه پایدار منوط به همه جانبه نگری در برنامه ریزی های توسعه خواهد بود. در این اجلاس آمده شد که توسعه پایدار توسعه ای است که پاسخگوی نیازهای فعلی باشد بدون آنکه توان نسل های آینده در تامین نیازهای خود را تحت تاثیر قرار دهد. (عزیزی، ۱۳۸۰). درکل اندیشه توسعه پایدار در نیمه های دهه های ۹۰ میلادی همچنان قوت گرفت و مبنای همگی نظریه ها بر این بود که رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی به گونه ای صورت پذیرد که سرمایه های زیست محیطی و نیازهای توسعه را برای نسل های بعد دچار نقصان و اختلال سازد و در اواخر دهه مشخص شد که برای شناسایی بهتر توسعه پایدار لازم است مباحث اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی به طور همزمان مورد توجه قرار گیرد.

اهمیت پژوهش

براساس نظریه توسعه پایدار در دستیابی به توسعه ملی از طریق برنامه ریزی منطقه ای ممکن می باشد لذا ضرورت دارد جهت دستیابی به توسعه ملی برای برنامه ریزی منطقه ای با تاکید بر پایداری توسعه و ارزش و

اهمیت خاصی قائل شویم بنابراین جهت رسیدن به چنین توسعه ای لازم است به پایداری در سیستم های شهری توجه ویژه ای گردد. از طرف دیگر آنچه که محیط شهر های ما را تهدید می کند قبل از آنکه ناشی از عدم شناخت محیطی ما باشد حاصل شناخت ما از محیط است و این اصل بخش عمده ای از پایداری در توسعه باعث شده است در این میان رسالت جغرافیا بیش از سایر رشته ها است لذا انجام چنین تحقیقاتی می تواند در برقراری رابطه بین جغرافیا و مسائل جغرافیایی جهت نیل به توسعه پایدار کمک نماید بویژه اینکه توجه به عامل توسعه پایدار متأسفانه در ادبیات ایران کمتر بدان پرداخته شده است. توسعه پایدار مباحث مهمی از قبیل جمعیت، کشاورزی، تنوع زیست، صنعت، مصرف انرژی، گرما و آلودگی جهان، آلودگی محیط زیست، تعادل و تساوی در حق استفاده از منابع طبیعی و شهر نشینی را در بر می گیرد این مباحث به طور قابل توجهی در نتیجه گیری های فاجعه آمیز محیط زیست به سمت خوش بینی در جهت شناخت مسائل و ارائه راه حل های موثر و اجرای آنها سوق داده شده اند که از مهمترین این مسائل شهر نشینی را میتوان نام برد. مراکز شهری تاثیر مهمی را بر ساختار نظم اقتصادی جهانی دارد ولی به جهت تنوع شهروندان و پیچیدگی ساختار یافتن راه حل مناسب برای توسعه پایدار را مشکل کرده اند. مراکز شهری عامل اصلی وارد کننده صدمات به محیط زیست هستند (مک جنکز، ۱۹۹۸) این ادعا نشان می دهد که ارتباط خیلی نزدیکی بین ساختار شهر ها و توسعه پایدار وجود دارد. در این بخش به جهت اهمیت توسعه و شاخص های آن و اینکه مدیران فعالیت های خود را در مناطق مورد ارزیابی قرار میدهند شاخص های توسعه و توسعه پایدار در شهر نائین مورد ارزیابی قرار گرفته است. در این ارزیابی با دید جغرافیای انسانی پیرامون شهر، موقع شهر، علل پراکندگی مکان های شهری، تشابهات و تناقضات اجتماعی- اقتصادی مورد مطالعه قرار می گیرد. برای تحلیل و آزمون پایداری از روشهای جمعیتی- کاربری ها- تراکم ها و توزیع امکانات و مراکز خدماتی استفاده شده است. بررسی و تحلیل شاخص های پایدار شهری در شهر نائین جهت کاهش هزینه ها و نارسایی های اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی- زیست محیطی و ایجاد یک شهر سالم میباشد.

روش پژوهش

در این پژوهش مناطق مختلف شهر نائین از نظر شاخص های پایداری مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرند و از نظر سطح توسعه یافتگی از شاخص های یاد شده رتبه بندی می شوند. فرایند تجزیه و تحلیل آماری داده

های مورد بررسی پژوهش براساس روش "تحلیل عاملی" می باشد، که ۴۵ شاخص به روش پیشرفته آماری به ۵ عامل کاهش یافته است و به صورت ترکیبی در عوامل معنی دار ارایه گردیده است. درصد سهم هر عامل نیز در توسعه مشخص شده است.

اهداف پژوهش

اهداف تحقیق بررسی تفاوت و نابرابری بین مناطق مختلف از نظر وضعیت و سطح برخورداری و رتبه بندی مناطق از نظر میزان برخورداری از شاخص های یاد شده است، تادر قالب برنامه ریزی توسعه و از طریق تعیین درجه ی توسعه نیافتگی، تصویر روشن و شفافی از امکانات و خدمات مذکور در مناطق ارایه گردد و به این ترتیب گامی در جهت هدایت پتانسیل های توسعه شهر در جهت بهبود وضعیت مناطق شهری برداشته شود.

قلمرو پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش شهر نایین و قلمرو زمانی پژوهش برگرفته از سرشماری نفوس و مسکن سال ۸۵ و سالنامه آماری سال ۸۷ می باشد.

دیدگاه ها و نظریات

در توسعه ی اقتصادی متغیرها از نظر کیفی مد نظر هستند، توسعه در واقع تغییرات کیفی یک جامعه را بیان می کند که می تواند در رشد اقتصادی تبلور یابد. (خطیب، ۱۳۷۳: ۱۶). توسعه تنها یک پدیده ی اقتصادی نیست بلکه فرایندی چند بعدی است که شامل سازماندهی مجدد و جهت دهی اقتصاد و سیستم های اجتماعی است. همچنین به دنبال افزایش درآمد و بازدهی جامعه است. توسعه اصولا شامل تغییرات بنیادی در ساختارهای سازمان ها، جوامع و مدیریت هاست. به همان نحو تغییرات در دیدگاه مردم و در برخی موارد سنت ها و عقاید نیز هست. (Streeten, 1999, p:56).

مفهوم توسعه ی انسانی ، به مراتب گسترده تر و فراتر از مفاهیم قراردادی توسعه ی اقتصادی است، زیرا الگوهای رشد اقتصادی عموماً با گسترش GNP اندازه گیری می شوند تا بهبود کیفیت و سطح زندگی انسان. در سال ۱۹۹۰ نخستین گزارش توسعه ی انسانی توسط UNDP (برنامه ی توسعه ی سازمان ملل) به منظور اندازه گیری توسعه ارائه گردید. این گزارش اصولاً برای شفاف نمودن نقاط قوت و ضعف کشورهای در حال توسعه و برای استفاده برنامه ریزان ، دولت مردان و محققان بود. شاخص معرفی شده در این گزارش عبارت بود از شاخص توسعه ی انسانی HDI که برای اندازه گیری وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها بود.

شاخص HDI طی سال های ۱۹۹۰ به این سوء چه به لحاظ روش شناسی و چه از بعد داده ها و آمار مورد استفاده ، دستخوش تغییرات و تعدیل های متعددی بوده است. از جمله ی این تعدیل ها می توان به تعدیل شاخص توسعه ی انسانی بر حسب چگونگی توزیع درآمد و نابرابری های داخلی کشورها اشاره کرد. (اکبری، ۱۳۷۸: ۱۷).

به طور کلی هدف از توسعه ، بهبود شرایط کلی زندگی مردم است. در هر کشوری اقشار خاصی از مردم هستند که وضعیت زندگی شان به مراتب بهتر از دیگران است. از این رو توسعه باید بیشترین توجه خود را به کسانی معطوف دارد که سطح زندگی شان مطلوب نیست.

سیستم های شهری در جریان توسعه

در دنیای پیشرفته ، پایداری توسعه ی اقتصادی- اجتماعی کشورها عمدتاً به بازتاب سریع برنامه ریزی هایی است که وابسته به تغییرات داخلی و خارجی است. (Junus sova, 2005:1). از تقسیم کار اجتماعی ، شهرهای بزرگتر با تمرکز طبقات، اجتماعی فوقانی و جذب و تمرکز مازاد بیشتر ، درآمد سرانه ی بالاتری را به خود اختصاص می دهند و از این رو قدرت فرماندهی خود را بر شهر های پایین تر اعمال می کنند. این تسلط از طریق تمرکز خدمات و کارکردهای تخصصی بالاتر تکمیل می شود. تمرکز خدمات، سرمایه و اطلاعات ، شهرهای مسلط را به کانون جریان های همگرایی تبدیل می کند، که بدین ترتیب باز هم بر قدرت و اهمیت آنها افزوده می شود (عظیمی، ۱۳۸۱: ۵۳). در جریان توسعه ی کلانشهر ها از حیث تمرکز ثروت و سرمایه سهم عمده ای دارند. این سهم عمدتاً به نفع کلانشهر ها و به ضرر شهر های میانی و کوچک

است. (Toepfer, 2002:1). سیستم شهری نمایشی است از یک چارچوب که در آن همه سکونتگاه های شهری سازماندهی شده و در تعامل با همدیگر هستند. هر کدام از این سکونتگاه ها براساس اندازه و کارکرد خود مورد توجه اند. (Faisal, 2003:1).

جدول شماره ۱ - زمان ، مکان ، شهر و برنامه ریزی شهری در طول سه موج شهری.

شاخص	موج کشاورزی	موج صنعتی	موج اطلاعات
زمان	ثابت	پویا	فشرده
مکان	جغرافیای طبیعی	جغرافیای اقتصادی	جغرافیای اطلاعات
شهر	شهرهای کوچک و متوسط	مادر شهر	شهرهای اطلاعاتی (تله سیتی)
برنامه ریزی شهری	برنامه ریزی فیزیکی (کالبدی)	برنامه ریزی استراتژیک	برنامه ریزی پایدار، مداوم و همراه با حق انتخاب نامحدود

Source: Yousef, 2000

بررسی و تحلیل شاخص های توسعه در شهر نایین

جهت بررسی توسعه شهر نایین در این پژوهش ۴۵ شاخص عمده مورد بررسی قرار گرفته اند.

معرفی شاخص های مورد مطالعه

شاخص های مورد مطالعه شامل: وسعت مناطق، تعداد مناطق، تراکم واحد مسکونی، برخورداری از آب و برق و تلفن و گاز، تعداد مراکز درمانی، پزشک عمومی، متخصص، دندانپزشک، داروخانه، آزمایشگاه، رادیولوژی و فیزیولوژی، جمعیت منطقه، جمعیت مردان، جمعیت زنان، جمعیت باسواد، جمعیت بیسواد، جمعیت در حال تحصیل، شاغلین مرد، شاغلین زن، پراکندگی مهد و آمادگی، ابتدایی، راهنمایی، هنرستان، استثنایی، شبانه، آموزش عالی، فضای آموزشی، مساجد، کتابخانه، سالن عمومی، هتل، حمام عمومی، پارک، مجموعه های ورزشی و استادیوم، زمین ورزشی و فوتبال، تعداد استخر، آموزشگاه هنری، چاپخانه.

معرفی روش

روش تحقیق در این مقاله با استفاده از اسناد و مدارک و داده های آماری از روش مولفه های اصلی در الگوی تحلیل عاملی و با بهره گیری از سالنامه های آماری استان ها، سال ۱۳۸۷ و آخرین آمار منتشر شده در سال

۱۳۸۸ استفاده شده است. داده های گرد آوری شده با استفاده از نرم افزار های آمار SPSS و EXCEL مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

تحلیل عاملی نام عمومی است برای برخی از روش های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن اطلاعات زیاد است. به هر حال خلاصه کردن اطلاعات باید به ترتیبی صورت گیرد که نتیجه ی خلاصه شده از نظر مفهوم معنا دار باشد. ویژگی عمده تکنیک تحلیل عاملی، کاهش شاخص ها و متغیرهای زیاد به چند عامل با استفاده از روش های ریاضی پنهان و پیچیده است. (طالبی و زنگی آبادی، ۱۳۸۰: ۱۲۸).

مراحل انجام تحلیل عاملی

تشکیل ماتریس داده ها

ماتریس داده ها عبارتست از جدولی که ستون های آن شامل شاخص ها (۴۵ شاخص) و سطرها ی آن شامل مناطق خواهد بود.

محاسبه ی ماتریس همبستگی

برای ارتباط درونی بین شاخص ها از ماتریس همبستگی استفاده می شود. با داشتن ۴۵ شاخص ماتریس 45×45 خواهد بود که مقادیر قطر آن همگی ۱ و اعداد زیر قطر آن تکرار اعداد بالای قطر است.

استخراج عامل ها

استخراج عامل ها با استفاده از ماتریس همبستگی بین شاخص ها به دست می آید. با استفاده از ماتریس عاملی، عوامل مشترک و اهمیت نسبی هر یک از شاخص ها معلوم میشود. سپس بردارهای ویژه برای تمامی مقادیر ویژه غیر صفر محاسبه می شود. (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۳۲). بردارهای ویژه بار عاملی نامیده می شود.

دوران عامل ها

اگر هر شاخص روی یک عامل حمل شود و یا مقادیر بارگذاری شده هر شاخص در عامل بزرگ و مثبت و یا نزدیک به صفر باشد، در آن صورت کار تفسیر عوامل ساده خواهد بود. در صورتی که مقادیر بارگذاری شده هر شاخص شامل مقادیر متوسط روی چند عامل باشد، کار تفسیر عامل سخت خواهد بود. برای رسیدن به حالت مطلوب، عوامل چنان دوران داده می شود تا ساختار ساده ای به دست آید. (موسوی و حکمت نیا، ۱۳۸۴: ۶۱).

رتبه بندی مناطق

پس از انجام کلیه ی موارد بالا ، می توان با استفاده از امتیاز عاملی هر منطقه به رتبه بندی آنها مبادرت ورزید.

مقایسه مناطق براساس الگوی تحلیل عامل

با انجام تحلیل عاملی روی شاخص های معرفی شده مجموعاً ۵ عامل بدست آمدند که ۹۰ درصد اطلاعات شاخص های اولیه را در بر میگیرند . در جدول زیر مقادیر ویژه هر یک از این عامل ها به همراه درصد تغییرات هر کدام از عامل ها آورده شده است.

جدول شماره ۲- فاکتورهای استخراج شده و مقادیر ویژه آنها از تحلیل عاملی در شهر نایین

عامل ها	مقادیر ویژه	درصد تغییرات	درصد تغییرات تجمعی
عامل ۱	۱۶,۷۰۹	۳۹,۷۸۲	۳۹,۷۸۲
عامل ۲	۸,۲۴۶	۱۹,۶۳۳	۵۹,۴۱۵
عامل ۳	۵,۹۱۱	۱۴,۰۷۵	۷۳,۴۹۰
عامل ۴	۳,۶۸۰	۸,۷۶۲	۸۲,۲۵۳
عامل ۵	۳,۵۷۳	۸,۵۰۶	۹۰,۷۵۲

ماخذ: محاسبات نگارندگان

بارگذاری عامل ها در تحلیل عاملی شهر نایین

با توجه به میزان همبستگی هر یک از شاخص های اولیه به ۵ عامل بدست آمده میتوان مشخص کرد که هر یک از شاخص ها در کدامیک از عامل ها بارگذاری شده یا به اصطلاح اطلاعات موجود در خودش را به کدام عامل یا عامل ها منتقل کرده است . بنابراین هر شاخصی که قدر مطلق همبستگی آن با عاملی بزرگتر از ۰,۵ باشد در آن عامل قرار میگیرد که به صورت زیر مشخص میشود :

عامل ۱

مقدار ویژه این عامل ۱۶,۷۰۹ است که به تنهایی قادر است ۳۹,۷۸۲ درصد از تغییرات را محاسبه کند شاخص های بارگذاری شده در این عامل عبارتند از :

جمعیت منطقه ، تراکم جمعیت ، جمعیت زنان ، جمعیت مردان ، جمعیت باسواد ، جمعیت بیسواد ، جمعیت در حال تحصیل ، تراکم واحد مسکونی ، تعداد متخصص ، تعداد رادیولوژی و فیزیوتراپی ، تعداد آزمایشگاه ، تعداد مراکز درمانی ، تعداد مدارس استثنایی ، تعداد مدارس شبانه ، آموزش عالی ، فضای آموزشی

عامل ۲

عامل دوم با مقدار ویژه ۸,۲۴۶ به تنهایی قادر است تا ۱۹,۶۳۳ درصد از تغییرات را دربرگیرد. همچنین عامل اول و دوم باهمدیگر قادرند مجموعاً ۵۹,۴۱۵ درصد از اطلاعات را شامل شوند. شاخص های بارگذاری شده در این عامل به قرار زیرند :

وسعت منصقه ، تعداد پزشک عمومی ، تعداد دندانپزشک ، تعداد داروخانه ، تعداد استخر ، سالن عمومی ، کتابخانه ، پارک ، آموزشگاه هنری

عامل ۳

عامل سوم با مقدار ویژه ۵,۹۱۱ به تنهایی قادر است ۱۴,۰۷۵ درصد از اطلاعات شاخص های اولیه را در بر گیرد این عامل به همراه دو عامل دیگر مجموعاً ۷۳,۴۹۰ درصد تغییرات را شامل میشوند. شاخص های بارگذاری شده در این عامل عبارتند از :

شاغلین زن ، تعداد هنرستان ، تعداد مهد و آمادگی ، تعداد راهنمایی ، حمام عمومی

عامل ۴

این عامل با مقدار ویژه ۳,۶۸۰ به تنهایی قادر است ۸,۷۶۲ درصد از اطلاعات اولیه را در بر گیرد که این عامل نیز به همراه عامل های قبلی مجموعاً ۸۲,۲۵۲ درصد تغییرات را شامل میشوند . شاخص های بارگذاری شده در این عامل عبارتند از :

مناطق ، شاغلین مرد ، برخورداری از آب ، برخورداری از تلفن ، تعداد باشگاه ورزشی و استادیوم ، چاپخانه

عامل ۵

مقدار ویژه این عامل ۳,۵۷۳ است که به تنهایی ۸,۵۰۶ درصد از تغییرات را شامل میشود و به همراه دیگر عوامل مجموعاً ۹۰,۷۵۸ درصد تغییر پذیری را در برمیگیرند و شاخص های بارگذاری شده این عامل عبارتند از :

تعداد مساجد ، تعداد زمین ورزشی و فوتبال ، تعداد مدارس متوسطه ، تعداد هتل

تحلیلی بر سطح بندی شهر نایین از نظر شاخص های توسعه یافتگی

جدول شماره ۳- وضعیت مناطق در گروه های مختلف از نظر برخورداری از امکانات

گروه	وضعیت	مناطق	تعداد	درصد
۱	بسیار محروم	۱	۱	۱۲٪
۲	محروم	۳-۸-۴	۳	۳۷٪
۳	متوسط	۷-۶-۲	۳	۳۷٪
۴	توسعه یافته	۵	۱	۱۲٪

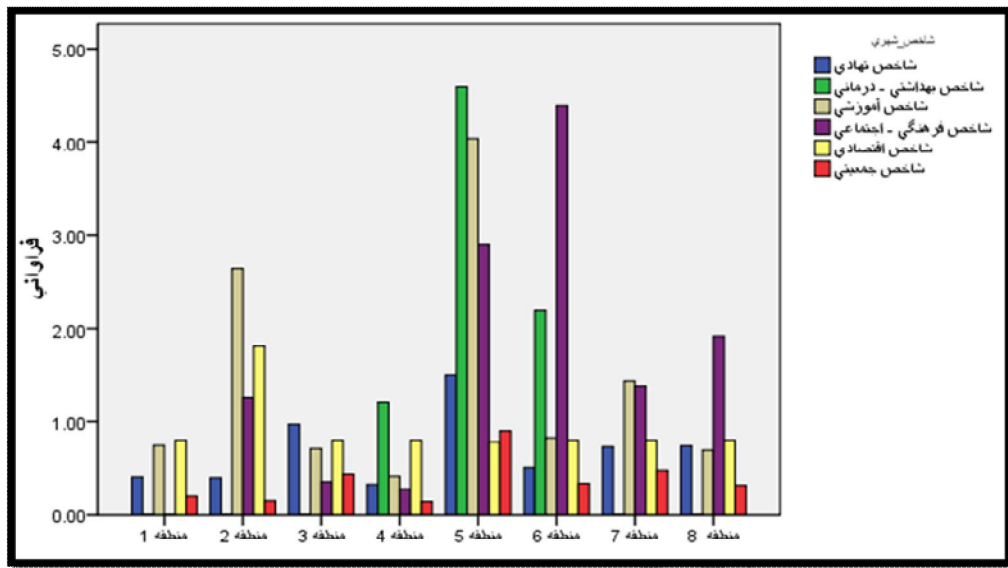
ماخذ: محاسبات نگارندگان

جدول شماره ۴- رتبه بندی مناطق شهری نایین بر اساس شاخص های بدست آمده از مدل امتیاز استاندارد شده

رتبه	شاخص کل	شاخص نهادی	شاخص بهداشتی	شاخص آموزشی	شاخص فرهنگی	شاخص جمعیت	شاخص اقتصاد
منطقه ۱	۸	۷	۸	۵	۸	۶	۲
منطقه ۲	۳	۶	۷	۲	۵	۷	۱
منطقه ۳	۶	۲	۶	۷	۶	۳	۳
منطقه ۴	۷	۸	۳	۸	۷	۸	۴
منطقه ۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
منطقه ۶	۲	۵	۲	۶	۲	۴	۵
منطقه ۷	۴	۴	۴	۳	۴	۲	۶
منطقه ۸	۵	۳	۵	۴	۳	۵	۷

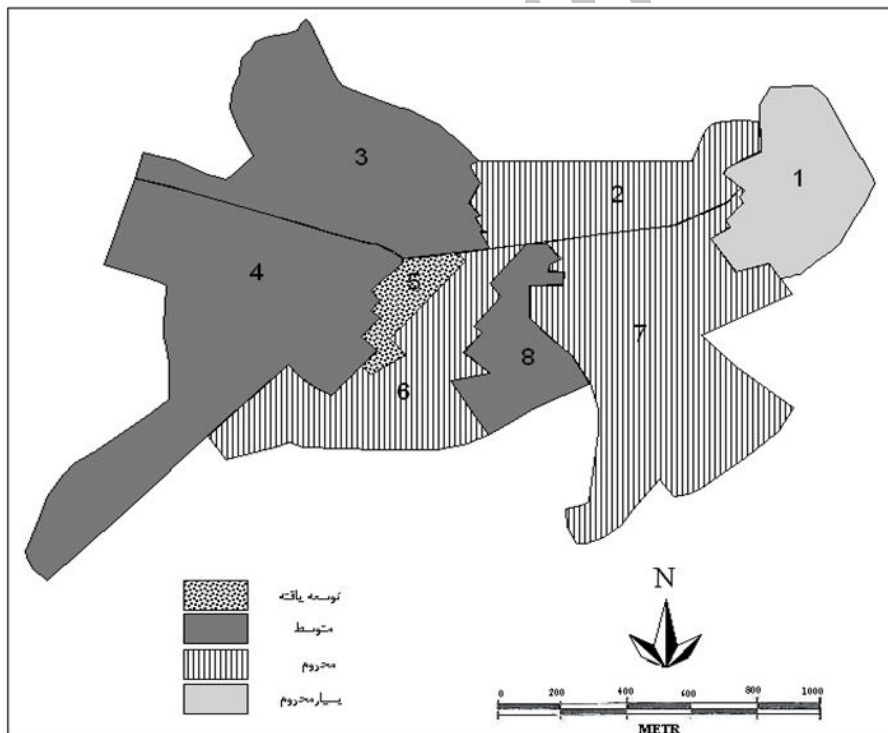
ماخذ: محاسبات نگارندگان

- با توجه به جدول و رتبه های بدست آمده برای کلیه شاخص های نهادی - کالبدی ، بهداشتی - درمانی ، آموزشی ، فرهنگی - اجتماعی ، جمعیتی و اقتصادی میتوان به نتایج زیر رسید :
- رتبه کل شاخص ها در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۱ دارد.
 - رتبه شاخص نهادی - کالبدی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۴ دارد.
 - رتبه شاخص بهداشتی - درمانی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۱ دارد.
 - رتبه شاخص آموزشی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۴ دارد.
 - رتبه شاخص فرهنگی - اجتماعی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۱ دارد.
 - رتبه شاخص جمعیتی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۵ و کمترین را منطقه ۴ دارد.
 - رتبه شاخص اقتصادی در مناطق : بیشترین رتبه را منطقه ۲ و کمترین را منطقه ۵ دارد.

شکل شماره ۱-

رتبه بندی شاخص ها

شکل شماره ۲- نقشه وضعیت مناطق مختلف شهر به لحاظ شاخص های توسعه یافتگی

نتیجه گیری

مطالعه و مقایسه مناطق ، سیستم و زیر سیستم های مربوط مانند بررسی های تطبیقی مناطق یک شهر در ابعاد مختلف می تواند برنامه ریزان و سیاستگذاران اقتصادی- اجتماعی را در اتخاذ تصمیمات و اجرای برنامه های مناسب در جهت کاهش نابرابری یاری رساند. در این پژوهش با بررسی مناطق از نظر شاخص های مورد مطالعه نتایج و یافته های زیر حاصل گردیده است:

نتایج و یافته های حاصل از رتبه بندی مناطق مختلف از نظر سطوح توسعه یافتگی، نشان دهنده ی آن است که رتبه ی اول تا چهارم به ترتیب با مناطق ۵، ۲، ۶، ۷ تعلق دارد.

مناطق ۴، ۸، ۳ در رتبه ی بعدی قرار دارد.

منطقه ۱ از لحاظ سطح توسعه در پایین ترین سطح قرار گرفته است.

با توجه به پیامدها و آثار گسترده نامطلوب ناشی از عدم تعادل ، توجه به رهیافت تعادل و توازن ناحیه ای برای برنامه ریزان و سیاست گذاران بسیار ضروری است.

Archive of SID

منابع

- ۱- اذانی، مهری (۱۳۸۱)، بررسی توسعه پایدار شهری اصفهان، پایان نامه دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.
- ۲- اکبری، نعمت...، مباحثی از توسعه در ایران، انتشارات هشت بهشت، اصفهان.
- ۳- برایان، اسپوتر، (۱۳۷۲)، ارزیابی پیامدهای زیست محیطی، مترجم سازمان محیط زیست، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، تهران.
- ۴- حکمت نیا، حسن، موسوی، میرنجف، (۱۳۸۵)، کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، چاپ اول، انتشارات علم نوین، تهران.
- ۵- خطیب، محمد علی، (۱۳۷۳)، اقتصاد توسعه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران، چاپ دوم.
- ۶- سالنامه آماری استان، (۱۳۸۷)، معاونت برنامه ریزی استانداری اصفهان.
- ۷- وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۷۰)، شاخص های توسعه شهری، (۱۳۷۰)، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی تهران.
- ۸- طالبی، هوشنگ و زنگی آبادی، علی، (۱۳۸۰)، تحلیل شاخص ها و تعیین عوامل موثر در توسعه ی انسانی شهرهای بزرگ کشور، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۰، موسسه چاپ و انتشارات فردوسی مشهد.
- ۹- عزیزی، محمد مهدی، (۱۳۸۰)، توسعه شهری پایدار، نشریه صفا، شماره ۳۳، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- ۱۰- عظیمی، ناصر، (۱۳۸۱)، پوشش شهر نشینی و مبانی نظام شهری، نشر نیکاتهران.
- ۱۱- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۵)، سرشماری نفوس و مسکن، تهران.
- ۱۲- موسوی، میرنجف و حکمت نیا، حسن، (۱۳۸۴)، تحلیل عاملی و تلفیق شاخص ها در تعیین عوامل موثر بر توسعه انسانی نواحی ایران، مجله ی جغرافیا و توسعه، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- 13- Faisal, Abdul, Maksud, (2003). Future Trend of Urban System in Developing Countries in View of a more Globalized World 39 ISOCARP.
- 14- Youesf Mohsen (2000), evolutionary trends of city plan ning in the 21, AL Azhar engineering sixth international conference, cairo, (sep).
- 15- Pual P. streeten, Economic Development in thee third world, Boston university.
- 16- M. Junussova, The Cm of Urban Networks in the Caspian Sea region, 41 st ISOCARP congress 2005.
- 17- Toepfer, Klaus, (2002). Megacities- local regional and Global Environment Challenges executive director united nations environment program, Shanghai.